

A Magyar Királyi Csendőrség

Az Osztrák-Magyar Monarchián belüli Magyar Királyság, ill. a Magyar Népköztársaság alapvető karhatalmi és rendvédelmi testülete 1881-1918, ill. 1918-1919 között. Az egyetlen katonailag szervezett őrtestület, amelynek tagjai katonai rendfokozatot viseltek, személyükben katonának minősültek, katonai fegyelem alatt álltak. Szolgálatát az 1881.február 14-én szentesített 1881:III. tc. szabályozta, a külföldi tapasztalatok figyelembe vételével.

Megszervezése 1881.június 23-án Török Ferenc ezredes parancsnoki kinevezésével kezdődött (Csendőrség felügyelői), működését 1882. január 1-én kezdte meg, teljes szervezete 1884.január 1-re állt fel 5020 fővel (ebből 104 tiszt).

Az ötlépcsős szervezetű csendőrség központi szerve a m.kir. Csendőr-felügyelőség volt, amely együttműködött a HM Csendőrségi osztályával (kiképzés, személyi ügyek) és a BM Csendőrségi osztályával (finanszírozás, ellátás, felszerelés, szakmai irányítás). Vezetője a csendőr-felügyelő a m.kir. Honvédség tábornoka volt.

A 6 csendőrkerület (I. Kolozsvár, II. Szeged, III. Budapest, IV. Kassa, V. Pozsony, VI. Székesfehérvár) és az egy csendőrparancsnokság lefedte a történelmi Magyarország területét. Élükön ezredes rendfokozatú kerületi parancsnok állt. A kerületek 5-9 szárnyparancsnokságra, azok szakaszparancsnokságokra, azok őrsökre tagozódtak. Minden kerülethez pótszárny tartozott a legénység kiképzésére, amely nem rendelkezett hatósági területtel.

Nagvárádon központi kiképzőiskolát hoztak létre az altiszti kar képzésére. A tiszteket a honvédtisztekkel együtt képezték.

Egyes szárnyparancsnokságok különítményeket is felállítottak, pl. állandó különítmény őrizte a gödöllői kastélyt, főszezonban ideiglenesen a fürdőhelyeket.

A csendőrség egyetlen, a polgári közigazgatási határokkal megegyező működési területű egysége a járásőrmesterség volt, amely a területileg illetékes szakaszparancsnokság alá tartozott.

A csendőrségen belül külön szervezeti egység volt Határszéli Csendőrség, a horvátországi és az erdélyi, amely 1876-ig a korábbi császári Zsandárságként élt tovább (Magyarország területén a császári Zsandárság a kiegészítés után beszüntette működését, kivéve Horvátországot és Erdélyt)

A horvátországi Zsandárság 1876.március 27-én a horvát bán és a Honvédség kettős alárendeltségébe lépett át, az erdélyi 1876.május 1-én Magyar Királyi Erdélyi Csendőrséggé alakult át, majd 1881-ben testületileg vált az akkor felállított m.kir. Csendőrség részévé, mint annak I. kerülete. Ez utóbbi kakastollas székelykalapját vette át a csendőrség egésze.

Speciális, a kassai kerületparancsnokság által működtetett szerv volt a galíciai Brodban felállított átmeneti tábor. Ott az Oroszországból menekülteket (zömmel zsidókat) vetették alá egészségügyi vizsgálatnak, majd csendőr kísérettel hozták őket a magyar határig, onnan szabadon bárhová távozhattak Magyarország területén belül.

Ahol a Rendőrségek valamelyike működött, nem hoztak létre csendőrőrsöket. Így alakult ki a két rendvédelmi testület közötti speciális „munkamegosztás”: a Rendőrség inkább a városokban, a Csendőrség inkább vidéken működött.

A csendőrségi szolgálat alapvetően háromféle volt. A *rendes szolgálat* az őrsök mindennapi rendvédelmi tevékenységét a *portyázás* a járőrözést jelentette. A kéttagú járőr általában a tanyavilágban, a gyéren lakott területeken 18-24 óra időtartamban az adódó rendészeti feladatokat látta el. A *karhatalmi beavatkozást* minimum őrs, de lehetőleg szakaszkötelékben kellett végrehajtani.

A csendőrség állította ki 1888-tól a *Tábori Csendőrséget* a m.kir. Honvédségnél.

A csendőrség fegyverzete megfelelt a honvédségi kézfegyverzetnek, nehézfegyverei nem voltak.

1914-1919 között ellenőrizte a hadifogolytáborokon kívüli munkára kiadott hadifoglyokat.

A csendőrség létszáma 1914.júliusig 9621 főre (ebből 266 tiszt), 1918.októberig 12 ezer főre (ebből 287 tiszt) nőtt.

1911-től a csendőrség kiadta a Csendőrségi Lapokat, 1915-től a Csendőrségi Közlönyt (1944.decemberig jelentek meg).

Noha a Károlyi kormány 1918. november elején a Rendőrség drasztikus leépítését és a Csendőrség feloszlását fontolgatta, a közbiztonság rohamos romlása nyomán november 29-én már jelentős létszámnövelésére hozott határozatot. A végrehajtás azonban késett, a kérdést a történelmi Magyarország összeomlása és az egyre zavarosabb belpolitikai helyzet levette a napirendről.

A *Forradalmi Kormányzótanács* 1919. március 26-i (ápr. 1-én I.B.N. számmal közzétett) rendelete szüntette meg a csendőrséget (minden addigi rendvédelmi és közhatalmi testülettel együtt) és egyidejűleg felállította a *Vörös Őrséget*.

A Magyar Királyi Csendőrség a Magyar Királyság alapvető karhatalmi és rendvédelmi testülete 1919 és 1945 között. Az egyetlen katonailag szervezett őrtestület, amelynek tagjai katonai rendfokozatot viseltek, személyükben katonának minősültek, katonai fegyelem alatt állnak. 1919. augusztus 3-án a Peidl-kormány feloszlatta a Vörös Őrséget és a csendőrség kivételével visszaállította a március 26-án feloszlalt rendvédelmi testületeket. A csendőrséget augusztus 9-én a Friedrich-kormány állította vissza (a Peidl-kormány 6-án kidolgozott, de már ki nem adott rendelete alapján) 1920. január 1-től a határrendészetet (belügyi funkció) addig is ellátó, a csendőrség részét képező határszéli csendőrőrsök vették át a Határrendőrségtől (ami október 1-én beleolvadt a Rendőrségbe). Előzőleg az aradi (majd szegedi) Károlyi-kormány májustól megkezdte a csendőrség újjászervezését az ellenőrzése alatt álló területen. A csendőrség katonai jellege megegyezett a dualizmus kori Csendőrségével, de annál jelentősebb karhatalmi feladatkörrel. Jogilag az 1918 előtti kettős (BM, HM) alárendeltség azonban csak 1938-ban állt vissza, azt a trianoni békekatonai határozmányai miatt az 1922:VII.tc. megszüntette. 1919. augusztus 9-én a Friedrich-kormány felhívást tett közzé a volt csendőrök felé. A szolgálatra jelentkezők igazolási eljárás után kerülhettek vissza a testületbe. Az elcsatolt országrészekből menekült csendőrökből az ideiglenes határok menti 5 km-es határsávban őrsöket telepítettek, amiket a Nemzeti Hadseregéből vezényelt legénységgel erősítettek meg. Minden határszéli községbe őrsöt kívántak telepíteni, de a létszám és az anyagiak hiánya miatt ez nem valósult meg, s a trianoni béke aláírása után a meglévőket is felszámolták. Augusztusban kb. 6000 csendőr jelentkezett szolgálatra (a háború előtti állomány 2/3-a)

A fegyveres erők létszáma 1920. február 1-én 100.209 fő volt, a csendőrség és a Rendőrség együttes létszáma ugyanekkor 17.341 fő. A Csendőrség központi vezetésre, országos szervekre és területi alakulatokra tagozódott. Területi szervei a kerületek, az osztályok, szárnyak, szakaszok, őrsök és különítmények voltak. A volt kolozsvári I. és a brassói VII. Csendőrkerület törzsét Jászberényben egyesítették, közigazgatási területet nem kapott. A II. kerület Szegeden, a III. Budapesten, a volt kassai IV. Miskolcon, a volt pozsonyi V. Kaposvárott, 1921. augusztus 20-tól, a szerb megszállás megszűntétől Pécsen, a VI. Székesfehérvárott, a VIII. Debrecenben, a IX. Szombat-helyen alakult meg. A kerületi parancsnokság törzsből, 6-8 szárnyból és egy pótszárnyból, a szárny 2-3 szakaszból, a szakasz 2-4 járásból, a járás 3-6 őrsből (6-25 fős gyalogos, lovas, vagy vegyes) valamint állandó, vagy ideiglenes különítményekből állt. A legkisebb csendőri egység, a tényleges állományú (hivatásos) altisztekből álló, őrsparancsnok altiszt vezette őrs körletébe több község tartozott, de néhány nagyközségben külön őrs működött. Egy csendőri járás örsei általában egy polgári járás területén helyezkedtek el.

1920. november 10-én a kormány 7 csendőr-kerületi, 26 vármegyei és 169 járási csendőrparancsnokságban, illetve 18.234 főben határozta meg a csendőrség állományát. A 951 gyalogos és 200 lovas őrs mellett 22 gazdasági hivatalt létesítettek.

1920. december 1-én a csendőrség 7 kerületi (I. Bp., II. Székesfehérvár, III. Szombathely, IV. Pécs, V. Szeged, VI. Debrecen, VII. Miskolc) 27 szárny, 65 szakasz, 186 járás-parancsnokságból, illetve 746 őrsből, 207 különítményből, 7 pótszárnyból, 8 tanosztályból, 1-1 pót-lóidomító és pót-lókeret parancsnokságból és a csendőr-tiszti különítményből állt. Az 1920-as évek elején a szárnyparancsnokságok vármegyei, a szakasz-parancsnokságok járásparancsnokságokká alakultak át, minden vármegye csendőr-parancsnoksággal rendelkezett. A pótszárnyak megszűnésével egyidejűleg a kerületparancsnokságok székhelyein törzs-, a vármegyei parancsnokságokén vármegyei gazdasági hivatalokat állítottak fel. A 8 tanosztály 27 tartalék alárendeltségében 25 vármegyei, 165 járási parancsnokság, és 923 őrs működött.

Az 1922:VII.tc. a csendőrség létszámát 12.000 főben (ebből 600 tiszt) állapította meg, és karhatalmi célra két tartalék-zászlóalj felállítását tette lehetővé. A két tartalék-zászlóalj nagyobb része közbiztonsági szolgálatot nem teljesítő újoncokból állt, ezért Egyesített Csendőriskola néven még 1922-ben összevonták. Teljes létszáma a II. vh. végéig 14.000-re emelkedett, a tisztek száma a lehetséges 600 helyett 450 körül mozgott. Ebbe orvosok, a gazdasági tisztek, stb. nem tartoztak bele. A vármegyei szervezet nem vált be, ezért a BM 1924. december 15-én előírta a csendőrség átszervezését.

1925-ben (a kerületeket változatlanul hagyva) a vármegyei parancsnokságokból osztályparancsnokságok alakultak, alárendeltségükbe a járási parancsnokságok helyébe lépő 2-3 szárnyparancsnokság került. Szakaszparancsnokság néven visszaállították az 1918 előtti csendőr altiszti járásparancsnokságokat, a nagyobb járásokban 2 szakasz alakult. Ezek alárendeltségébe 3-6 őr tartozott. Az ECSI és a vármegyei parancsnokságok tartalék csendőr-századainak felosztásával csendőriskolák alakultak, kezdetben az osztályparancsnokságok, később a kerületi parancsnokságok alárendeltségében. 1927-ben a csendőriskolákat tanosztályokba vonták össze, 4 gyalogos, illetve 3 lovas iskola képezett 1 tanosztályt, 1 törzstiszt vezetése alatt. A csendőr-kerületek száma, működési területe és székhelye megegyezett a Magyar Királyi Honvédség vegyesdandárainak (később a honvédkerületi parancsnokságok) területével. Az 1920-tól 1938-ig hét kerületet római számmal, az alsóbb szervezeti egységeket csak állomáshelyük feltüntetésével jelölték. A visszacsatolások után 3 új kerületet állítottak fel: Kassán a VIII., Kolozsvárott a IX. És Marosvásárhelyen a X. csendőrkerületet. A Felvidéken 4 (Kassán, Ungváron, Beregszászon és Máramaros-szigeten), Erdélyben a kolozsvári kerületben 5 (Kolozsvárott, Nagyváradon, Szatmárnémetiben, Désen, Zilahon) a marosvásárhelyi kerületben 5 (Marosvásárhelyen, Besztercén, Csíkszerdán, Sepsiszentgyörgyön és Székelykeresztúron) a Délvidéken 2 (Zomborban és Újvidéken) új osztályparancsnokságot létesítettek.

1930-tól a nyomozó osztály és alosztályok mellett közlekedési őrsöket állítottak fel, amelyeket 1936-ban Közlekedési Csendőrséggé szerveztek. Tagjai motorkerékpárral, majd személygépkocsival látták el a szolgálatot. A repülőtéri csendőr-különítményt 1933-ban állították fel Mátyásföldön, majd Budaörsön. Állománya szakmailag az I. csendőr kerületi parancsnoksághoz, szolgálatának ellátásában a repülőtéri parancsnoksághoz tartozott. 1940. március 1-én felállították a Vasúti Csendőrséget, 1942. április 1-én a Vízi Csendőrséget. Önálló csendőri szervezet volt a gödöllői különítmény és a kenderesi különítmény. Az első sorcsendőr-zászlóaljat (karhatalmi feladatra) 1942-ben Galántán állították fel (3 pu., 1 kerékpáros 1 könnyű harckocsizó és 1 nehéz fegyverzetű századdal) A zászlóaljat 1944. októberben a Csepel-szigeten vetették először harcba. Pótzászlóalja Galántán 1944. december végén 2. zászlóaljként alakult meg, 1945. március végén kitelepítették, ahol szovjet hadifogságba esett. 1945. január 1-én bevonuló újoncokból és a visszavonult őrsök legénységéből alakult meg a 3. Csendőrzászlóalj, amely 1945. február 28-án vasúti szállítással indult el Galántáról, március 1-én érkezett a németországi Hildesheimbe, s április 7-én Itzumnál esett amerikai fogságba. A Szálasi-kormány a csendőrség minden egységét harcba vetette. Az elfoglalt területek őreiből és alakulataiból újabb zászlóaljakat szerveztek, amelyeket beékeltek a Honvédség egységei közé, vagy átadtak német kötelékeknek. Ezek a csendőralakulatok azonban nem képviselték az elnevezésükkel arányos katonai erőt, felmorzsolódtak és hadifogságba kerültek.

A hadműveleti területen a tábori rendészeti szolgálatot a HM az 58.200/Eln.szab.szker.-1942. számú rendeletével szabályozta, melynek ellátása a tábori csendőrségre, csapat-csendőrségre és hadtápcsendőr zászlóaljakra hárult. A tábori csendőrséget a hivatásos és tartalék állományából állították ki, a csapatcsendőrség a honvéd ezredparancsnokok által kijelölt, közbiztonsági szolgálatra kiképzetlen katonákból állt. A hadtáp csendőrzászlóalj 4, idősebb korosztályhoz tartozó honvédekből álló századból alakult meg és a hadtest vonatkörletében feladata a raktárak, hidak, villanytelepek és vasútvonalak őrzése volt. Ebben a zászlóaljban 3 hivatásos csendőrtiszt volt: a zászlóaljparancsnok, a nyomozótiszt és a csendőrosztág-parancsnok. A 30-40 fős tábori csendőrosztág hivatásos csendőrökből állt, feladatát, szervezetét és működését a Tábori Rendészeti Utasítás szabályozta. 1943-ban Székesfehérvárott olyan alakulatot szerveztek, amely a tábori csendőrség kiegészítését látta volna el. Tagjai a csendőr megnevezést nem használhatták, egyenruhájuk sem csendőrségi volt. A tábori

csendőrség szakmai felügyeletét a BM VI./b.o. személyi és fegyelmi ügyeit a BM.VI./c.o., 1938.júliustól még a HM 20.o. látta el, amelyeket (ezredesi rendfokozatú) csendőr-tisztek irányítottak. 1943. január 1-től a BM VI./b. és VI./c. o. feladatait a XX.o. vette át, de 1944.ok-tóber 15-16 után ez a tagozódás is változott. A tábori csendőrség legmagasabb vezetője a Csendőrség felügyelője volt, tábornoki rangban. A kerület élén csendőrezredes állt, az osztályparancsnokságot törzstiszt (csendőr alezredes , csendőrőrnagy) a szárnyparancsnokságot tiszt (csendőr százados, csendőr főhadnagy) a szakaszt altiszt (csendőr alhadnagy, kivételesen csendőr főtorzsőrmester) vezette. A csendőrtiszteket a honvédtisztekkel együtt képezték ki, mivel a kiképzés, a kiegészítés a fegyelmi ügyek tekintetében a HM-nek voltak alárendelve. A kinevezéseket és az áthelyezéseket a BM egyetértésével a HM végezte. A csendőrség feladata az élet- és vagyonbiztonság megóvása, a közbéke és közrend fenntartása , a törvények betartatása, az azok ellen vétők kinyomozása és átadása az illetékes hatóságoknak, illetve részvétel a katasztrófa-megelőzésben és elhárításban volt. Tevékenységét vidéken fejtette ki, városokban a Rendőrség volt illetékes. A csendőrséget rendészeti ügyekben a csendőrfelügyelő és a községi közegek támogatására használhatták. A csendőr intézkedésének való ellenszegülés esetén használhatta, ellene vagy társa ellen irányuló támadás esetén köteles volt használni fegyverét. Az illetékes csendőr kerületi ügyész hivatalból kivizsgált minden fegyver-használatot, jelentése alapján annak jogosságát a kerületi parancsnok állapította meg, s döntését jóváhagyás végett felterjesztette egy a hm. és bm. által kijelölt közös bizottságnak. A jogtalan fegyverhasználat bűnvádi eljárást vont maga után. A szolgálati feladatokat az 1881:III.tc., annak módosításai, majd az 1927. szeptember 1-én kiadott Szolgálati Utasítás és Ügyviteli Utasítás szabályozta. A csendőrség tagjainak szolgálatellátása egyfelől közbiztonsági és belső, másfelől rendes, felszólított és ellenőrző szolgálatra oszlott. A közbiztonsági szolgálat az államrendészeti, a közrendészeti, az igazságügyi rendészeti, és a karhatalmi szolgálatot foglalta magába: a belső szolgálat az őrsön és a csendőrlaktanyában zajlott, az utóbbi megegyezett a honvédséggel. Rendes szolgálat alatt a hivatalból kivezényelt egyenruhás szolgálatot értették, a fel-szólított szolgálatot a bírósági kérésre vagy hatósági kirendelésre vezényelt feladat jelentette, az ellenőrző szolgálat a fentieket ellátó csendőrök előljárói ellenőrzése volt. A csendőrség Magyarország német megszállása után, az 1944. április 4-i 6.163/1944. számú BM rendelet alapján a Rendőrséggel a Pénzügyőrséggel és a városi, illetve községi előljáróságokkal együtt részt vett a zsidók gyűjtőtáborokba szállításában, majd deportálásában a német Eichmann-kommandó irányítása alatt. A különböző zsidótlanítási szervek össze-kötője Ferenczy László csendőr-alezredes volt. A gyűjtőtáborok őrzését a helyi adottságoktól függően a Rendőrség és a Csendőrség végezte. A Csendőrség egyenruházata kisebb eltérésekkel és saját jelzésekkel honvédségi volt, jellegzetes kakastollas csendőr-kalappal, amely eredetileg a császári és királyi vadászoktól került át az erdélyi csendőrséghez. Kézi fegyverzete honvédségi volt, s rendelkezett kevés számú Csaba páncélgépkocsival és Ansaldo kisharc-kocsival, de nem kapott tüzérségi és repülő-anyagot. 1931. december 20-án a kormányzó február 14-ét csendőrnappá nyilvánította. 1932-1944 között e napon a budai Vár díszőrségét a csendőrség állította ki, az abban való részvétel kitüntetésnek számított. 1945.április 23-án a debreceni Ideiglenes Nemzeti Kormány 1690/1945.M.E. rendeletének 1.§-ával a csendőrséget mint testületet és intézményt megszüntette. A csendőrségben szolgált személyeket elbocsátották és igazolási eljárás alá vonták. Ezt a BM-ben “ A volt csendőrségi személyek igazolására alakult különleges igazoló bizottság” végezte. A csendőrség feladatait a Magyar Államrendőrség vette át a BM felügyelete alatt. A hadifogságból hazaszállított és az önként hazatelepülő csendőröket a határon letartóztatták, internálták, egy részüket Népbíróság elé állították.

*Dr. Ravasz István
Magyar Csendőr II. Évf. 2. sz.*